

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Ali Balalan Fırat Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Elâzığ-Türkiye.e-posta: balalanali@gmail.com.

(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article

Geliş tarihi-Date of submission: 18.06.2024

Kabul tarihi-Date of acceptance: 10.12.2024

Yayın tarihi-Date of publication: 31.05.2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik

Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uydıklarını beyan etmiştir.

The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir

No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır

No funding or support was received

Lisans- License

Divan Şiirinde Perde Kavramı

Öz

Perde sözcüğü klasik edebiyatta şairler tarafından kullanılmıştır. Perde bir yerin dışarıdan görünmesini engellemek, ışığı kesmek, bir şeyin doğrudan görünmesini engelleyen şey, mâ'niadır. Perdenin ilk anlamı gizlemek olsa bile aslında birtakım bulgulara ulaşmamızı sağlayan bir kılavuzdur. Şairler şiirlerinde perde kelimesini kullanarak bir bakıma şiirlerinde vermek istedikleri anlamları perde perde vermişlerdir. Bazen anlamı kapatarak açmışlar bazen de açarak kapatmışlardır. Perde kelimesi şiirlerde din, tasavvuf, kozmik âlem, tabiat, musiki ve insan başlığı altında ele alınmıştır. Şairler perde kavramını kullanarak doğrudan söyleyemediği şeyleri perdeleyerek söylemişler. Anlatmak istediklerini bazen perdelemişler bazen de perdeleyerek açmışlardır. Bu da çağrışımlara, imalara, çok anlamlılığa ve imgelerin daha fazla kullanılmasına kaynaklık etmiştir. Bu durum şiirlere estetik bir söylem yanında anlam derinliği katmıştır. Perde kelimesinin sözlükte on dört farklı kullanımı vardır. Hayvanların parmaklarını birleştiren zarın dışındaki bütün anlamlar divanlarda geçmektedir. Şairler, şiirlerinde perde kavramını çoğunlukla mecaz anlamda kullanmış özellikle musiki terimlerinde kelime oyunlarına başvurmuşlardır. Makamlar verilirken perde kelimesi sıkça kullanılmıştır. Bu perdeler aynı zamanda musiki makamları olarak da kullanılmıştır. Kullanılan bu makamların sözlük anlamları verilerek kelime oyunları yapılmıştır. Taranan divanlarda az da olsa perde tıbbî anlamda da kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Perde, Musiki, Kozmik Âlem, Örtü, Makam.

The Concept of Curtain in Divan Poetry

Abstract

The word curtain was used by poets in classical literature. A curtain is something that prevents a place from being seen from the outside, blocks the light, or prevents something from being seen directly. Even though the initial meaning of the curtain is to hide, it is actually a guide that allows us to reach some findings. By using the word curtain in their poems, poets have, in a sense, given the meanings they want to give in their poems, curtain by curtain. Sometimes they opened the meaning by closing it, sometimes they closed it by opening it. The word curtain is discussed in the poems under the headings of religion, mysticism, cosmic world, nature, music and human. Poets used the concept of curtain to say things that they could not say directly by veiling them. Sometimes they veiled what they wanted to say, and sometimes they revealed it by veiling it. This has led to connotations, allusions, polysemy and increased use of images. This situation added depth of meaning as well as an aesthetic discourse to the poems.

The word curtain has fourteen different uses in the dictionary. All meanings other than the membrane connecting the fingers of animals are used in divans. Poets often used the concept of pitch in a figurative sense in their poems and resorted to word games, especially in musical terms. The word curtain was frequently used when giving maqams. These frets were also used as musical modes. Word games were made by giving the dictionary meanings of these makams used. In the scanned divans, curtains were also used in a medical sense, albeit to a lesser extent.

Anahtar Kelimeler: Pitch, Music, Cosmic World, Cover, Maqam.

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (%100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (%100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (%100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (%100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (%100)

Atıf- Citation (APA)

Balalan, A. (2025). Divan şiirinde perde kavramı. *İçtimaiyat*, 9(1), ss. 463-482. DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1502387>

1. Giriş

Perde sözcüğü divan şiirinde çok sık kullanılan bir kavramdır. Perde sözcüğü sözlükte görüşü, ışığı engellemek, bir şeyi gizlemek için pencere ya da bir açıklığın önüne gerilen örtü şeklinde tanımlanmaktadır. Ayrıca üzerinde bir cismin görüntüsü yansıtılan saydam olmayan yüzey, iki yeri birbirinden ayıran bölme, mecazen de doğruyu görmeye engel olan şey şeklinde açıklanmaktadır. Perde bir müzik terimi olarak bir müzik parçasını oluşturan seslerden her birinin incelik derecesi olarak tanımlanmaktadır.¹ Tasavvufî terimleri sözlüğünde perde kelimesi; örtü, hicap karşılığında kullanılmıştır. Tasavvufta ise Allah ile kul arasındaki engel, âşığı maşukundan ayıran hususlar (Uludağ, 1996: 419) şeklinde tanımlanmıştır.

Kuşkusuz perde kavramı zihnimize sayısız çağrışım ve imge oluşturuyor. Perde, adı üstünde görmeyi engellemesi noktasında bir olumsuz yapı olarak karşımıza çıkmaktadır ancak perde aynı zamanda arkasına gizlediğine insanı ulaştırma yönünden de bir takım ipuçları vererek kılavuzluk da yapar (Yıldırım, 2006: 201). Dil ve perde çok anlamlılığa, dilin katmanlarına, örtük anlatımlara, imalara, göndermelere kapı aralayan iki büyümlü sözcüktür. ² Divan şairleri “perde” kavramını kullanırken açan ve örten, ifşa eden, bazen anlam perdeleri içinde açtıkça kapatan, kapattıkça açan bir anlayış sergilemişlerdir. Şiir, bir üst dildir. Dilde kullanılan kelimeler aynı zamanda dilsel birer göstergedir. Şiirsel dil günlük hayatta kullandığımız dil arasında belli bir görüş ve yorumlayış bağlantısı vardır (Walter, 2009: 80). Burada geçen perde, hicap, nikâb, süradikât, örtü, peçe kelimelerinin günlük dilde kullanımları da vardır bir üst dil/anlamda kullanıldıkları da görülmektedir.

Anlam belirleme sırasında kelimelerin yeni anlamları ortaya çıkıyor ve bu yeni anlamlı kelimeler bir o kadar da müphemleşiyor. Şiirler analiz edildikçe şairlerin, şiirlerini perdeledikleri görüldü. Kullanılan perde kelimeleri aralandıkça farklı farklı anlamlar, yorumlar perde perde ortaya çıkmaktadır. Şairler tüm bu anlam katmanlarını en ince ayrıntısını düşünerek ortaya koyuyorlar. Şairlerin doğal dilini tek anlamlı sanmak büyük bir gaflettir. Böyle yapmakla şiirlerin içerisindeki sırrı keşfetmekten uzak kalıyoruz. Bir anlamda sırrın varlığını da inkâr etmiş oluyoruz (Pürcevâdî, 1998: 245).

Bu çalışmamızda perde kavramını tasavvuf-din, musiki, kozmik âlem, insan, tabiat, bölümleri içerisinde incelemeye çalıştık. Klasik şairlerden Ahmedî, Şeyhî, Necatî Bey, Zatî, Hayalî Bey, Bakî, Fuzulî, Vusulî, Nefî, Nevizâde Ataî, Bosnalı Sabit, Şeyhülislam Yahya, Kamî, Nedim, Şeyh Galip divanları taranarak bu çalışma hazırlanmıştır. Bu çalışmada on beş şairimizin divanı taranmıştır. Perde kelimesi ile eş anlamlı kullanılan, hicâb, nikâb, örtü, peçe, süradikat ve mania kelimeleri tablo halinde verilmiştir.

Tablo 1: Divanlarda geçen perde ve eş anlamlı kullanımları

Şairler	Perde	Hicâb	Nikâb	Örtü	Peçe	Mania	Sürâdikât
Ahmedî	35	21	33	-	-	-	-
Şeyhî	9	-	1	-	-	-	-
Necatî Bey	7	5	10	2	-	-	-
Zatî	21	1	2	2	-	-	-
Hayalî Bey	20	13	1	1	-	-	-
Bakî	17	4	5	1	-	-	-
Fuzulî	46	5	9	12	-	2	-
Vusulî	5	2	4	1	1	-	-

¹ Burada yapılan tanımlar TDK'nin Resimli Okul Sözlüğü'nden alınmıştır.

² Türk Dili, Dil ve Edebiyat dergisi, Kasım- Aralık 2015, sayı: 767-768

Şairler	Perde	Hicâb	Nikâb	Örtü	Peçe	Mania	Sürâdikat
Nefî	36	3	6	-	-	-	-
Nevizâde Atâî	10	6	4	-	2	-	-
Bosnalı Sabit	14	5	5	-	6	-	1
Şeyhülislam Yahya	1	7	6	1	1	-	-
Kamî	8	3	2	-	6	-	-
Nedim	21	6	3	1	-	-	-
Şeyh Galip	24	9	7	-	-	-	-

2. Tasavvuf-Din

Perde kavramı en çok tasavvuf ve din bölümünde kullanılmıştır. Din başlığında peygamberlere yer verilmiştir. Tasavvufî beyitlerde perde kavramı “İnsanın Allah ile başına engel olan mütalaa, mülâhaza, duygu, düşünce; Allah’ı müşahedeye engel bir örtü, maddi gözün göremediği arka planda olan âlem” anlamında kullanılmıştır.

2.1. Hz. Muhammed

Kalır idi perde-i şâm-ı ‘ademde kâinât
Olmasan mahlûka cümle yâ Resûlullâh şem (Hayalî 219/1-3)

“Ya Rasûlullâh yaratılan her şeye ışık olmazsan kâinat yokluğun (karanlığın) perdesinde kalırdı.”

Hz. Muhammed son peygamberdir. Ahmed, Muhammed, Mustafa, Resûlullâh, vb. isimlerle anılır. İslam inancına göre kâinat onun yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Şair burada “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” hadisi kudsîye işaret etmektedir (Kurnaz, 96: 72). Hz. Muhammed’i kâinatı aydınlatan bir muma benzetmiştir. Şair burada **perde** kavramını “**karanlığın ortadan kaldırılması**” ve mecazen “**cehaletin ortadan kaldırılması**” anlamında kullanmıştır.

Burada “şem” sadece ışık anlamında değil bilgi anlamında da düşünülebilir. Çünkü Peygamberin gelmesi ile kâinat büyük bir cehaletten de kurtulmuştur. Kaldı ki 6. asırda Arabistan cehalet içindeydi. Peygamberin gelmesiyle birlikte o karanlık perdeler yırtılarak kâinat aydınlığa kavuştu.

Taglît için ‘adûyı kebûterle ‘ankebût
Olmuşdur ana mûnis ü hem-hücre perde-dâr (Zâti K. 80 / 9)

“Düşmanlarını yanıltmak için güvercinle örümcek hem ona yardımcı olmuşlar hem de perdedarlık etmişlerdir.”

Eğer siz ona (Resûlullâh’a) yardım etmezseniz bu önemli değil; ona Allah yardım etmiştir. Hani kâfirler onu, iki kişiden biri olarak Mekke’den çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; o, arkadaşına: Üzülme çünkü Allah bizimle beraberdir, diyordu (Güler, 2006: 197).³

Zâti, burada Hz. Muhammed’in Medine’ye giderken Sevr Mağarası’nda saklanma olayına telmihte bulunmuştur. Müşriklerden kaçan Hz. Muhammed ile Hz. Ebubekir’in Sevr Mağarası’nda saklanma olayını anlatmaktadır. Şair “**perde-dâr**” kelimesini **kapıyı koruyan, perdeleyen, dışarıdan içerinin görünmesini engelleyen** anlamında kullanmıştır.

İrişüp fermân-ı Hayyün lâ-yemût
Gâra perde ördi ol dem ankebût (Ahmedî K. 289)
İsmet itdüğünde Hayy u lâ-yemût
Perde olur kişiye târ-ı ankebût (Ahmedî K. 298)

³ (Kur’an-ı Kerim, Tevbe 9:40)

Yukarıdaki iki beyitte de örümceğin ördüğü ağdan bahsedilmektedir. “Gâra perde” ve “târ-ı ankebut” örümcek ağ teli içerinin **net görünmesini engelleme, perdeleme** anlamında kullanmıştır. Şair burada “gâra perde” tabiriyle net olmayan, siyah renk çağrışımını da yaratmıştır.

2.2. Hz. İsa

Perde-i çeşmim makâm etmişti bir tersâ-beçe
Olmadan mehd-i Mesihâ dâmen-i Meryem henüz (Fuzûlî G. 101-6)

“Bir Hristiyan çocuğu, henüz Meryem’in oğlu Hz. İsa olmadan göz perdemi makam etmişti.”

Tersa-beçe tasavvufta ilahî cezbe ile gönüllere gelen ilaçtır (Cebecioğlu, 2014: 491). Fuzuli bu beyitte tamamen tasavvufî bir anlayış ile tayy-ı zaman ve tayy-ı mekân kavramına vurgu yapmaktadır. Burada tersa-beçe mürşid-i kâmil yerine kullanılmıştır. Ayrıca Hz. İsa’nın gökyüzüne çekilme ama tamamen ortadan kalkmama durumuna telmihte bulunmaktadır.

Şair, burada **perde** kavramını **maddi gözün göremediği arka planda olan âlem** anlamında kullanmıştır.

2.3. Hz. Musa

Nâvekim gör kim yarıp eşkim tutar göz perdesin
Ey diyen Mûsî asâsı kat’-i deryâ etmedi (Fuzûlî G. 260-2)

“Musa’nın asası (kızıl) denizi ikiye ayırıp açmadı iddiasında olan kişi bak, gör; sevgilinin attığı ok gözümü parçalayıp göz perdeme ulaştı.”

Beyitte Hz. Musa’nın -Nil Nehri’ni ikiye ayıran- asası olayına telmihte bulunmaktadır. Sevgili, kâinattaki güzellikleri aşıklara ok olarak atmaktadır. O güzellikleri gördükçe aşığın gözüne bir aşk oku saplanır (Tarlın, 2014: 584). Fuzuli, burada **perde** kavramını tıbbî anlamın yanında mutlak sevgilinin güzellikleri göz perdemi kendine âşık etti, anlamında da kullanmıştır.

Gözün aç perde-i hattını dîdârından itmiş dûr
Temâşâ itmek istersen eger kim nâr-ı Mûsâ’yı (Zâtî K. 81-6)

Burada Hz. Mûsâ’nın Sînâ’da gördüğü ateş (Tâhâ 20/10; en-Neml 27/7-8; el-Kasas 28/29) zikredilmiştir. Şair, burada “Eğer Hz. Mûsâ’nın ateşini seyretmek istiyorsan gözündeki -bu hakikatleri gizleyen- perdeyi kaldır ki hakikatleri görebilesin.” anlayışını dile getirmektedir. Tevrat’a⁴ göre Hz. Musa, kayınpederi olan Midyan kâhini Yetro’nun koyun sürüsünü gönderken Sina Dağı’nda bir ateş görür. Ateşin içinden bir ses onu İsrailoğullarına karşı yapılan zulme karşı çıkması için Tanrı tarafından görevlendirildiğini söyler (Harman, 2013: 376). Neml suresinde (Kur’an-ı Kerim 27:7) “Hani Musa, ailesine şöyle demişti: Gerçekten ben bir ateş gördüm; gidip size oradan bir haber getireceğim yahut bir ateş parçası getireceğim, umarım ki ısırırsınız!” denilmektedir. Burada Hz. Musa’nın Hakk’ı araması söz **konusudur. Şair, burada gözündeki “perde-i hat” kaldırılırsa Hakk’a ulaşılacağını vurgulamaktadır.**

Ramazân oldu çekip şâhid-i mey perdeye rû
Mey için çeng tutup ta’ziye açtı gîsû (Fuzûlî G. 232-1)

“Ramazan olduğunda mey dilberi yüzünü kapattı. Sevgilinin saçını mey için çengi alıp çalarak taziye çadırını açtı.”

⁴ Tora ve Aftara, II/ 31; III/213-245; Ginzberg, III, 230.

Burada şarap güzelinin yüzüne perde çekmesi perde arkasına geçmek demektir. Şarap içmek günahdır, hele Ramazan ayında olursa daha büyük bir günah olur. Bu yüzden Ramazan ayı gelince yiyip içmek perde arkasında olur. Bu ayda yiyip içen kişiler gizliden gizliye bunu yaparlar.

Şair burada sevgilinin saçını çengi aletine benzetmiştir. Saçın telleri ise çalgı aletinin telleridir. Ramazan'da "mey güzelinin" olmamasından dolayı sevgilinin saçı büyük bir üzüntü duydu. Taziye açması bu güzelin öldüğüne delalettir.

Şair burada **perde** kavramını **ortadan kaybolmak, bir şeyin görünmesini duyulmasını önlemek** anlamında kullanılmıştır.

2.4. Tasavvuf

Cemâli nûrina yine celâlidür sâtir
Celâli perdesinün kâşifi zuhûr-ı cemâl (Şeyhî K III - 8)

"Hakk'ın cemal nurunu gizleyen yine celal sıfatıdır. Celal sıfatlarının ortaya çıkması da ancak cemal sıfatının izharı ile mümkündür."

"Cemal, âşîğin sürekli arzu ve isteği üzerine maşukun kemalleri ortaya dökmesi; celal, maşukun aşîğa muhtaç olmadığını göstermesi için büyüklüğünü ortaya koyması, âşîğin gururuyla oynayarak kendisi karşısında ne kadar aciz olduğunu ona ispatlaması." (Uludağ, 1996: 115-116) şeklinde açıklanmıştır.

Ethem Cebecioğlu "Cemal, Allah'ın zati için vechi ile tecelli etmesidir. Allah'ın mutlak cemali için bir celali vardır ki bu da O'nun vechiyle (yüz, çehre) tecelli ettiği sırada her şeyi kahretmesidir. " O, cemali yüce olandır. Cemali için bir yaklaşma vardır. Allah bize bununla yaklaşır." (Cebecioğlu, 2014: 97) diye açıklar.

Kullar Allah'ı ancak sıfatları aracılığı ile görebilir. Yoksa insanın beşeri kuvveti buna dayanamaz. Allah'ı çıplak gözle göremeyiz. Onun varlığını, tecellileri ile kavrayabiliriz.

O, hakikatlerin hepsinde cemalini seyreder. Celalinden başka onu gizleyecek hiçbir şey yoktur. Hakk'ın kâinatta ortaya çıkıp var olması, zuhur etmesi cemalin perdelenmesi ile olur. Allah celal sıfatını ortadan kaldırdığında cemal sıfatı devreye girer. Şair burada **perde** kavramını Allah'ın **ilahî tecellilerinin gizlenmesi** olarak ele alıyor. Yine beyitte onunla uygun olan kâşif kavramı, örtüyü kaldırarak, ortaya çıkarmak anlamındadır. Perdenin bir anlamı da bir şeyin dışarıdan doğrudan görünmesini engellemek anlamındadır.

Gel imdi arif isen sen dahî temâşâyâ
Nice bu perde-i gaflet gönülde gözde hicâb (Şeyhî K. XIII-17)

"Arif isen (hakkın tecellilerini) temaşaya gel. Gönülde ve gözdeki bu gaflet perdesi daha ne kadar kalacak."

Ârif, irfan sahibidir. Allah'ı gerçek yönüyle bilen kişidir. Âlim gibi bilen manasına gelirse de ondan farklıdır. (Cebecioğlu,2014: 52). Arif, irfana ilham ile ulaşır. Cenâb-ı Hakk'ı keşf ve müşahede yoluyla bilen kişidir (Cebecioğlu, 2014: 52). Okuma yazma bilmeyen kişiler de ârif olabilirler.

Hicap, salık ile muradı arasına giren engel, âşîği sevgilisinden ayıran perde, herhangi bir sebeple âşîği maşuktan uzak tutan maniadır (Uludağ,1996: 239).

Şair burada, ne zamana kadar nefsin arzularına uyarak zamanı boşa geçireceksin, kalbin Hakk'tan gafil olarak yaşayacaksın? Gönüldeki bu gaflet perdesini kaldır. Allah'ın sıfatlarının azametini anlamaya çalış; güzelce bak, diyor. Gözdeki hicap (perde) Allah'a yakın olmaktan seni

perdeler. Hakikatleri görmeyi engelleyen bu perde gözünde durdukça Hakk'tan gayrısını düşüneceksin, bu da Hakk'ı müşahede etmeye engel olacaktır.

Şeyhî, burada bu gafletten ancak âriflerin sıyrılacağını vurgulamaktadır. Perde ve hicap kavramları bu beyitte tasavvufî anlamda kullanılmış Hakk'ı müşahedeye engel bir örtü anlamında ele alınmıştır.

Sakın mazlumun ahından seher-gâh
Ki komamışdur ana perde Allah (Şeyhî K. I - 48)

“Mazlumun seher vakti âhından (inlemesinden) sakın zira onunla Allah arasında perde yoktur.”

Seher vaktinde yapılan dualar makbuldür. Bu sebeple seher vaktinde yapılan tazarru ve niyazlar, kabul görür. Zariyat suresinde (Kur'an-ı Kerim 51:17-18) “Onlar gecenin az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde Rablerinden başışlanmalarını dilerlerdi.”⁵Ali İmran suresinde (Kur'an-ı Kerim 89:17) “huzurda boyun bükenler, hayır yolunda harcama yapanlar ve seher vakitlerinde Allah'tan başışlanma dileyenler (içindir).”⁶Bu ayetlerde seher vaktinin ve seher vaktinde yapılan duaların önemine işaret edilmiştir.

Mazlum; haksızlığa uğramış, zulüm görmüş, yumuşak, uysal kimsedir. Allah Hud suresinde "Bir de sakın zulmedenlere meyletmeyin, sempati duymayın.”⁷der. Bu da zulmün kötü bir şey olduğunu bundan uzak durmamız gerektiğini ifade etmektedir. Yine hadiste peygamber efendimiz “Mazlumun (bed)duasından da korun. Çünkü zulme uğrayanla Allah arasında perde yoktur.” (Sofuoğlu,1972: 80). Mazlumların duasının anında karşılık bulacağına işaret etmektedir.

Şair burada **perde** kavramını mazlum kişilerle Allah arasında bağ, ilişki anlamında ele almıştır. İnsanların ilişkilerinde dikkat etmeleri gerektiği mazlumla Allah arasında bir perde olmadığından kimsenin hakkına girilmemelidir.

Keşf ola ana perde-i esrâr-ı semâvât
Şol dîdeye kim işi günün ire ğubârı (Zatî K-25)

Şair, burada semâvatın sırlarının perdesinin keşfolmasını tasavvufî anlamda kullanmıştır. Buradaki **perde** kavramının anlamı gaybı görmeye engel olan manevî sırları çözümlenerek, âlemi seyrederek ilahî tecellileri temaşa etmektir.

Yâr ile âşık ikilik perdesini kıldı çâk
Vahdete erdi dahi zâhid gam-ı ferdâ çeker (Hayali 138/33-2)

“Sevgili ile âşık aralarındaki ikilik perdesini kaldırarak vahdete erdiler. Zahid ise hâlâ yarının gamını çeker.”

Vahdete ermek ikilik ile olmaz. İkilik bir nevi benlik davasıdır. İkiliğe düşen vahdete eremez. Varlık âlemi dediğimiz kesret, tasavvuf erbabınca vahdete yani “Mutlak”a ulaşmayı engelleyen perdeler olarak görülür (Yıldırım, 2006: 201). Şair burada zahidin vahdete erişemediğini kesrette kaldığını söylemektedir. Zahid, dinî azimetle katı bir şekilde yaşayan kişiler için kullanılır (Cebecioğlu, 2014: 539). Zahidlerin asıl maksadı cennete girmektir. Asıl ve mutlak olan sevgiliyi gözden kaçırmazlar. Âşık (rind) ise zevk, safa, şahid-baz, nazar-bazdır (neşeyle cilve ile bakan). Aldatmaca ve riyânın düşmanıdır (Pürcevadî,1998: 221). Şair burada âşığın vahdete erdiğini

⁵<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/z%3a2riy%3a2t-suresi/4690/15-19-ayet-tefsiri> (01/05/2022)

⁶<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%3a82i-i%20%4%b0mr%3a2n-suresi/309/16>. ve 17ayet (01/05/2022)

⁷<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/h%3abbd-suresi/1586/113-ayet-tefsiri>. (01/05/2022)

zahidin ise hâlâ yarının endişesini yaşadığı için kesrette kaldığını söylemektedir. Âşıklar gelecek endişesi yaşamadıkları gibi geçmişe de takılıp kalmazlar (Yıldırım, 2013: 107). **Perde** kavramını ise **aradaki manevî engel, mâni** olarak ele alınmaktadır.

Mâ-verâ-yı perde-i esrâra bulmaz kimse râh
Hazret-i Hakdur bilen ancak hakikat neydügin (Bâkî G. 348-9)

Bâkî, burada hakikatler ötesindeki hakikati ancak Hakk'ın bileceğini, kimsenin kolay kolay bu sırra mazhar olamayacağını dile getiriyor. **Perde** kelimesini ise **görünen âlemin ötesi** anlamında kullanmıştır. Aynı zamanda mâverâ kelimesi de bu anlamdadır.

Sûfi-i bî-cân ki zühdi gözlerine perdedür
Görmeye cânân yüzün kim nûrdan perverdedür (Şeyhî LXIII – 1)

Şair bu beyitte **perde** kavramını **engel, mâni'a** anlamında kullanmıştır.

3. Kozmik Âlem

Bu çalışmada perde kelimesinin bulunduğu beyitlerde kozmik âlem sınırlı olarak geçmektedir. Başta gökyüzü olmak üzere yıldızlar, güneş, ay kavramları geçmektedir. Özellikle gökyüzü bazen perdeye benzetilmektedir. Dokuz gök katının her biri bir perde olarak kullanılmıştır. Semavâtın her katında bir gezegen bulunduğu kabul edilmiş, semavâtteki sırların perdelerine atıfta bulunulmuştur. Gökyüzünde bulunan Ay, Utarit, Zühre, Güneş, Mirrih, Müşteri, Zuhal gibi seyyareler arasından en fazla Zühre ön plana çıkmıştır.

Oldı birûn nâle-i düşmen bu tokkuz perdeden
Haşre dek çıkmaz derûnından anun peykân-ı feth (Zâtî K.35-14)

“Düşmanın iniltisi bu dokuz perdeden dışarı çıktı. Kıyamete kadar onun içinden çıkmaz fetih oku.”

Gökyüzü eski anlayışa göre yedi ya da dokuz kat kabul edildiğinden dünya kâinatın merkezi olup yedi veya dokuz kat onun üzerinde iç içe geçmiş sarmal vaziyettedir (Kurnaz, 1996: 427).

Dünyayı dokuz felek çevreler. Dünya göğünden başlamak üzere sırasıyla Utarid, Zühre, Şems, Mirrih, Müşteri, Zuhal gezegenleri bulunur. Sekizinci felek yıldızlar ve burçların feleğidir. Dokuzuncusu da cisimden arınmış olan ve bütün felekleri saran felek-i atlas olan en yüksek felektir (Pala, 1995: 182).

Şair burada “tokkuz perde” derken gökyüzündeki dokuz seyyareye işaret etmektedir.

Götürdi perdeyi gözden görindi halka-i der
Bu gice gök kapusın açdı Bârî-i Müteâl (Bâkî K. 20 - 12)

“Allah bu gece gök kapısını açtı, gözden perdeyi kaldırıncaya kapı halkası göründü.”

Gök kapısının açılması duaların kabul edildiği zaman dilimidir. Herkes bu anı yakalayamaz. Hatta bir Ramazan manisinde “Kadir Gecesi’nde göklerin kapısının açıldığı, âlemlere bu gecede rahmet saçıldığı dile getirilmiştir. Özellikle dinî gecelerde semanın kapıları açılarak insanlara rahmet saçılır. Bu gece gözden hem manevi anlamda hem de maddi anlamda perdeler kalkar.

Yine beyitte “halka” kelimesi hilâli hatırlatır. Şekil yönünden hilâl halkaya benzetilir. Hilâl dolunay zamanında bir halkayı andırır. Dolunay çıktığında gökyüzü net bir şekilde görünür. Her şey ayan beyan ortadadır. Yine devr-i kamer Hz. Muhammed’in hükümrân olduğu devir, Hz. Muhammed’in devridir (Tarlan, 2017: 513). Hz. Muhammed zamanı da zamanların en güzeli.

Şair burada **perde** kavramını manevî sırları keşfetme, gizli sıklardan haberdar olma ve çıplak gözle her şeyin görünmesi anlamlarında kullanmıştır. Hatta bir diğler anlam ise göze gelen perde (tıbbî olarak) net görmeye engeldir. Bu perdenin kalkması görüntüyü netleştirir.

Zühre oldu serâ-perdene hoş-perde-sirâkim
Sinün yüzünü eyledi ay u güne tercîh (Ahmedî G. 111-4)

“Zühre senin otağına (ey sevgili) güzel bir perde oldu. Senin güzünü görmeyi ay ve güneşi görmeye tercih etti.”

Zühre; Nahid, Çobanyıldızı, Venüs sayılır. Doğum günü bu yıldızın etkisi altındaki burçlarda dünyaya gelenler yakışıklı, nüktedan, ince düşünceli, becerikli, zeki, zevk sahibi olurlar (Pala, 95: 585).

Bu yıldıza bakmak insanın ruhuna ve gönlüne ferahlık verir. Burada sevgilinin öneminden bahsedilmektedir. Şair, **perde** kavramını “gölgeleme” anlamında kullanmıştır.

Yatma yatasın besî subh sâzin it
Zühre çü düzdi perdede râst-nevâyı zîr ü bem (Ahmedî G. 434-4)

“Yatma! Yattığın yeter, sabah sazını çal çünkü Zühre rast-nevâyı ince bir tonda söylemeye başladı bile.”

Şair burada **perde** kelimesini musiki anlamında kullanmıştır. Sesin tizlik ve peslik derecesi kast edilmiştir. Çünkü rast ve nevâ basit makamlardır. İnci ve çıkıcıdır (Gerçek ve Haşhaş, 2009: 62). Şair burada “zir ü bem” kelimesi ile tambur vb. sazların çıkardığı o ince sese gönderme yapmaktadır.

Şair: “Zühre perdede rast-nevâ makamlarını düzdü.” demesi Zühre’nin ortaya çıkması anlamındadır. Zühre yıldızı güneşin doğuşundan önce batışından sonra görünür. Bu rast ve nevâ makamlarını incici ve çıkıcı olmaları Zühre’nin ortaya çıkış zamanına da gönderme yapmaktadır.

Zühre sana kenîzek ü perde-serâ vü mâh
Cânla ayagun tozına oldu müşteri (Ahmedî G.675-6)

“Zühre sana küçük bir cariye ve şarkı söyleyen “ay”dır. Canıyla ayağının tozuna müşteri oldu.”

Burada sevgiliye gönderme yapılmıştır. Müşteri kelimesi iki anlama gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Birinci anlamında sana müşteri oldu derken onu almaya istekli oldu, anlamı çıkarılır. İkinci anlamı ise yıldız anlamında kullanılmıştır. Güneş, gök cisimlerinin sultanıdır. Sevgili yerine de kullanılır. Şair; Zühre, Ay ve Müşteri’nin sevgiliye hizmet ettiğini açıklamaktadır. Burada perde-serâ kelimesi şarkıcı, saz çalan (Ayverdi, 2020: 988) anlamında kullanılmıştır.

Nedür bu perdede her gice bunca şem ü çerâğ
Çü perde götrüle battal bigidür ummâl (Şeyhî K III – 29)

Şair burada **perde** kavramını **gökyüzü** anlamında kullanmıştır. Gece gökyüzü karanlık olunca yıldızlar, seyyareler gökyüzünün kandilleri olur. Gökyüzü perdesi de çok büyüktür. Gündüzü gölgeleyecek, karanlığa sevk edecek büyüklüktedir.

4. Musiki

Musiki klasik şiirin önemli bir parçasıdır. Şairler şiirlerinde musiki kavramını ve âletlerini sıkça kullanmışlardır. Bu çalışmada tespit edilen musiki âletleri “kânun, ûd, ney, çeng, rebâb, def, saz, tanbur”dur. Ayrıca perde olarak “uşşak, Hüseyinî, râz, İsfahan, muhayyer, nevâ” kullanılmıştır. Batı müziğindeki notaların karşılığı Türk sanat musikisinde perdedir. Şairler “**perde**” kavramını

musikinın perdeleri ve musiki makamı olarak kullanmışlardır. Kullanılan bu kelimelerin lügat manaları da kast edilerek kelime oyunları yapılmıştır. Ayrıca tenasüp ve tevriye sanatları sıkça geçmektedir.

Sûz ile perdeler düziben sâz ider tuyûr
Kim zâriyile zîr ü kimi nâleyile bem (Şeyhî K. III -14)

“Bazı kuşlar ağlamasıyla bazı kuşlar inlemesiyle tambur ve saz gibi yanık perdeden sesler çıkarıyor.”

Musiki sesleri kulağa hoş gelecek şekilde tertip etmek demektir. Kaknûs kuşu rüzgâr estikçe gagalarından çeşit çeşit sesler çıkaran bir masal kuşudur. Bu kuştan esinlenerek musiki ilmi icat edilmiştir. Şair burada bu duruma atıfta bulunarak kuşların “suz ile perdeler” düzdüğünü söyleyerek **perde** kavramını “ses” anlamında almıştır. “Telli sazların saplarında parmakla basılan noktalardan her biri”⁸ de perde anlamında kullanılmaktadır.

Serâ-perde içinde câm nûş it
Getürüp ûdı söze perde sâzı (Ahmedî G. 692/2)

“Büyük ve kalın perde arkasında (çadır içi) şarap kadehini iç, “ud”u güzel söz ve uygun makamlarla çal.”

Şair aslında burada kendine seslenmektedir. Âşıklar dertli insanlardır. Bu dertlerini unutmak için de kendilerini şaraba teslim ederler. Şarap, insanı sarhoş ettiği için insan kendinden geçerek tüm dertlerini unuttur.

Ud ve saz içki meclislerinin vazgeçilmez eğlence aletleridir. Şarhoşlar “ud ve saz” eşliğinde hem çalıp hem söylerler. Şair burada “ud”u “söze getirmek” tabiriyle “ud” un makamlara uygun ve âhenkli bir şekilde çalındığını herkesi kendinden geçirdiğini vurgulamaktadır. Şair, bu beyitte perde kavramını “makam” (ahenkli söylenen sesler topluluğu) anlamında kullanmıştır.

İşkun odında uram ûd bigi dem ney-isem
Perdede râst kılâm nâlemi her-dem ney-isem (Ahmedî G. 452-1)

“Her an ne isem (halet-i ruhîye) ud gibi aşkın ateşinde olayım, her dem ne isem iniltimi rast makamında dile getireyim.”

Şair burada “ney, ûd⁹, perde, rast, nâle dem” kelimeleriyle tenasüp sanatı yapmıştır. Beyit baştan aşağı farklı farklı musiki çağrışımlarıyla doludur.

“Ud” hem bir çalgı aletidir hem de ateş ile yakıldığında güzel kokular ifraz eden öd ağacıdır. Klasik şiirde yanışı ve ateş ile olan münasebeti yönüyle ele alınır. Sevgilin yanağı ateş olunca “ben”i de “ud” olur (Pala, 95: 549).

“İşkun odında uram ûd bigi” derken aslında “ûd”un ateşte yakılarak, fırınlanarak, ütülenerak yapılma aşamasına da bir gönderme yapılmaktadır.¹⁰Çünkü “ûd”lardan kaliteli ses elde etmek için “ûd”ların yakılması gerekir. Şair burada yanan, yakılan bir âşık profili çizer. Ayrıca “ney

⁸ Kubbealtı Lügâti “perde” maddesi/http://lugatim.com/s/perde 8. anlamı

⁹Toplumumuzda yanlışlıkla Arap sazı olarak bilinen ut kopuz adlı hâlis bir Türk (Hun) çalgısıdır. VII. yüzyıldan sonra Bağdat’a gelen Horasanlı işçilerin elinde gördükleri, sarı sabır (öd) ağacından yapılmış saza Araplar “öd ağacı” anlamında “el-ûd” adını vermişlerdi. Sazın adı bu sebeple ud olarak yerleşmiştir (Cinuçen Tanrıkörür). (http://lugatim.com/s/UT 05.06.2023)

¹⁰ Daha fazla bilgi için bakınız: Ejder Pamukçu, (2003).

isem” derken kelimeyi tevriyeli kullanmıştır. Hem ne durumda isem hem de çalgı aleti olan “ney” anlamında kullanmıştır.

Yine “dem” kelimesinin bir diğer anlamı da “Ney’in en pest sekizlisinde kaba râst ile yegâh perdesi arasındaki seslerdir.” (Ayverdi,2020: 250). İkinci dizede buraya gönderme yaparak iniltimi en pest ses ile rast makamında dile getireyim demiştir. Yine beyitte “rast kılam” derken bu ağlayıp inlemelerimi düzgün bir şekilde, güzel bir ses tonuyla dile getireyim anlamı da çıkmaktadır.

Makâm aldı her perdede eyle ki ûd
Bu ney çün safâdan nefes urdı bes (Ahmedî G. 292/2)

“Ûd öyle her perdeden makam aldı ki bu ney gibi safâsını açığa vurdu.”

“Ud” telli bir çalgı aletidir. Ney ise üflemeli bir alettir. Ud ne kadar çabalasa da “ney” gibi yanık bir ses çıkaramaz. Burada “ud” aşığı temsil eder. Âşık da aşk ateşinden dolayı öyle bir ses çıkarmıştır ki ney gibi yanık bir ses dile getirmiştir. Yine burada **perde** kavramı “makâm” anlamında kullanılmıştır.

Âlemi âvâze-i adlin tutaldan havf edip
Perdeden çıkmaz arûs-ı nağme-i çeng ü rebâb (Nefî K.61-21)

“Senin adaletinin nâmı her tarafa yayıldıktan sonra senin korkundan çeng ve rebâbın nağmeleri duyulmaz oldu.”

Şair, burada devrin sultanının adaletini övmektedir. Çeng ve rûbabın sesi mecazen süslü gelin gibi güzeldir. Herkesin dikkatini çeker. Sultan öyle bir adalet anlayışı ortaya koymuş ki (bu anlayış her tarafa dalga dalga yayılmış) bu adaletin âvâzı ceng ve rûbabın o güzel sesini bastırabilmiştir. Çeng ve rebabın nağmeleri “Perdeden çıkmaz” diyerek Sultan’ın korkusundan dolayı gizlenmiş, saklanmış, perde arkasında kalmış anlamları da çıkmaktadır. Şair burada perde kavramını ses ve gizlenme anlamlarında kullanmıştır.

Perde-i nâleleri çıksa Hüseyîye n’ola
Dili zar itmege ol vech-i hasendür bâis (Bâkî G. 28-4)

“Gönlün ağlayıp inlemesine sebep olan şey sevgilinin yüzüdür. (Âşığın) inleme sesleri Hüseyî’ye (makâmına) çıksa ne olur ki!”

Sevgilinin güzelliğinin büyük bölümünü yüz oluşturur. Bu güzellik ilahî güzelliğin aksidir. Sevgili her zaman görünmez. Âşık bu yüzü görmek için her şeyini vermek ister. Bunun için ağlayıp inlemesi, feryat etmesi, hatta ses tonunun Hüseyî makamında olması bile şaşılacak şey değildir. Bu doğaldır.

Şair, burada “Hüseyî” kelimesi ile Kerbela olayına telmihte bulunuyor. Kerbela olayında Hz. Hüseyin ve arkadaşlarını susuz bırakılmaları, eziyet görmeleri, ağlayıp inlemeleri söz konusudur. “Hüseyî”¹¹ mûsikîmizde tarihi çok öncelere dayanan en eski basit makamlarından sayılır. Ve yanık makamda söylenir. İşte burada sevgilinin aşk derdi ile yanması ve bunu ifade ederken de yanık bir makam ile (Hüseyî) ifade etmesine şaşılmaması gerektiği ifade edilmektedir. Şair burada **perde** kavramını **ses** olarak kullanmıştır.

Artırıp perde-i âhengini mızrâb-ı kalem
Nağmeyi rişte-i mistarda kodu cilve-i aşk (Ş. Galip 165 -7)

¹¹ Musikide geçmişi çok öncelere dayanan basit makamlardan biri.

“Kalemin mızrabı ahengin perdesini artırdığında aşk cilvesi nağmeyi mıstar ipliğinde bıraktı.”

Şair burada aşk cilvesinin gücünden bahsetmektedir. Aşk cilvesi de sevgilini güzel bir şekilde görünmesidir. Şair; kalemi mızraba, mıstarı saza, rişteyi ise sazın tellerine benzetmiştir.

“Mıstar, bir yazıyı düzgün yazabilmek için bir mukavva üzerine eşit aralıklarla gerilmiş ipliklerin üzerine basılarak kâğıda çıkan çizgiler sayesinde düzgün yazı yazılmasını sağlayan alettir (Pala, 95: 380). Kalem yazı yazmaya yarayan bir araç olup ilmin ifade aracıdır. Lehv-i mahfuzda olacak şeyleri yazan bir ilahî kalem vardır. Allah her şeyden önce “Lehv ve kalem”i yaratmıştır. Tasavvufa göre “levh” Allah’ın bilgisi “kalem” de iradesidir (Pala, 95: 307).”

Şair, burada sevilinin aşk cilvesi iradesi ortaya çıkınca kalemin ahenklerle ortaya koyduğu o üst perdeden söylenen sözler daha bir ahenkli hâle geldi, demektedir.

Meşk istemezse mutrib-i hâmem acep midir
Bî-perde her terâneye demsâzdır sözüm (Nef’î G. 88-5)

“Çalgıcının talim, alıştırma (çalışma) istememesine şaşılmasın çünkü benim sözüm perdeye gerek kalmadan her saza uyar.”

Nef’î övgü ve yergi şairidir. Kaside alanında üstattır. Nef’î’nin şiirlerinde seste ahenk sözde derin manalar vardır. Tellî çalgılar belli aralıklarla perdelenirler. Bu perdeler akort ayarından geçirilerek en güzel ses elde edilir. Şair burada benim sözüm o kadar güzel ki her saza uyar, her saz ile çalınarak söylenebilir, diyor. Nef’î şiir söyleme kudretini ortaya koyarak: “Ben her kesimden insana hitap edebilirim; herkes kendi anlama gücü nispetinde beni anlar.” diyor. Şair **perde** kavramını burada **söz katmanları ve çağrışım gücü** olarak da ele alıyor. Yine “bî-perde” diyerek belagat ve fesahat kurallarına uygun söz söyleme kudretinden bahsetmektedir.

Perde-bîrûn u muhâlif şubeler izhâr ider
Uymadı kânûn-ı edvâra bu âheng-i heves (Kâmî G.100-4)

“Bu isteklerimizin ahengi bu devirdeki kanuna uymadı. Terbiye sınırlarını zorlayan, (açık seçik) uygun olmayan kısımlar ortaya çıkardı.

Kânûn kelimesi burada tevriyeli kullanılmıştır. Kelimenin yakın anlamı söylenerek uzak anlamı olan mızrapla çalınan çalgı aleti kast edilmiştir. “Edvar” kelimesinin bir anlamı da Doğu musikisine ait eski nazariyat kitaplarında makamlar ve usuller şeklinde açıklanmıştır. Şair burada farklı şubeler ortaya çıktı diyerek makam ve usullerden bahsetmiştir. Musikide makam “Bir durakla bir güçlünün etrafında onlara bağlı olarak kümelenen ve belli bir seyir gösteren seslerin genel durumu” şeklinde tanımlanmıştır.¹²Yani söylediğimiz bu sözler bu makamlara aykırı düştü, uymadı; sözün ahengi ortadan kalktı.

“Kanun”un bir anlamı da devletçe konan herkesin uymak zorunda olduğu yasalardır. Şair bu zamandaki istek ve arzularımız kanunlara uymadı, kanunlara muhalif olduk; tabir caizse “perde-bîrun” kavramıyla özdeşleştik anlamını vurgulamaktadır.

5. İnsan

Perde kavramı sevgili, âşık bağlamında sıkça yer almıştır. Daha çok sevgili anlatılsa da âşiğa da yer verilmiştir.

Agyâr dinler oldı pes-i perdeden bizi
Âlemde ehl-i aşka görünmez belâ budur (Bâkî G. 57- 5)

¹² <http://www.lugatim.com/s/makam>. (30/04/2023)

“Ağyar perdenin arkasından bizi dinler oldu, âlemde âşıklar için görünmez belâ dedikleri budur.”

Klasik edebiyatta aşk üçgeni şöyle oluşur: âşık, maşuk, ağyâr. Ağyar âşığın belâlısıdır. Âşığın sevgili ile bir arada bulunmasına, onunla muhabbet etmesine sürekli engel çıkarır. Âşıkla sevgili arasına girer. Âşık, aşka düştüğü için belâ ile dopdoludur. Aşka düşmek belâların en şiddetlisidir.

Rakipler birbirlerini gizliden gizliye dinlerler. Şair burada perde kavramını “ alçak sesle gizli gizli dinlemek anlamında kullanmıştır. “Pes” kelimesi arka, art, geri anlamına gelir. Yani perde gerisinde dinleme anlamı da vardır.

Şair burada “Âlemde ehl-i aşka görünmez belâ” diyerek âşığın aslında aşkı sevdiğini onu bela olarak değil de “**beli**”; evet, hayhay, peki anlamında kullanmıştır. Çünkü tasavvufta belâ Allah’ın kulunu imtihan etmesi, kendisinde mevcut olan iyi hâllerin geçici olup olmadığını ona fiilen göstermesi, bu maksatla onu sıkıntıya sokması, eza ve cefa göstermesi (Uludağ, 96: 92) şeklinde açıklanır. Yine aşk için “görünmez belâ” tabirini kullanıyor. Gerçekten de aşk görünmez yaşanır. Dolayısıyla şair bir hakikati dile getiriyor. Aslında şair burada dilin perdeleriyle oynuyor.

Nikâb-ı gonceden arz-ı cemâl itdi gül-i ra'nâ
Bir a'lâ perdeden sende görün ey bülbül-i şeydâ (Şeyhülislam Yahya G. 4-1)

“Gül-i rânâ tomurcuğun arasından kendini gösterdi. Ey çılgın bülbül, sen de bir yüce perdeden görün.”

Bülbül-gül mazmunu klasik şiirde çok kullanılmıştır. Gül sürekli naz eder, bülbül niyaz eder. Gülün olduğu yerde bülbül olur. Bülbülün neşesi gül iledir. Bülbül aslında inlemesiyle, yalvarıp yakarmasıyla “**âşığ**”ı temsil eder. Gül de sevgilidir. “Âşık”lık aslında en büyük pâyedir. Bülbül-i şeydâ ise aşkı en derinden yaşayan cezbe hâlinde olan âşıklardır. Bu âşıklar kendilerini genellikle gizlerler. Şair burada âşığa seslenerek bir yükseklik, yücelik perdesinden sen de kendini göster diye seslenmiştir.

Ey habâb-i eşk nâ-yâb et ten-i uryânımı
Kim bu rüsvâ perdemi çâk etti sırrım kıldı fâş (Fuzûlî G. 132-5)

“Ey gözyaşımın oluşturduğu kabarcıklar, bu rezil ve kepezeliğimi gizleyen perdem yırtıldığı ve sırrım ifşa olduğu için çıplak tenimi görünmez kılın.”

Şair, burada kendine sesleniyor. Aşkın güzelliği ve yüceliği gizli kalmasındandır. Âşık ve maşuktan başka kimse bunu bilmemelidir (Pala, 1995: 54). Hatta âşık olup da aşkını gizleyerek ölen şehittir.” adlı meşhur bir söz vardır. Şair burada perdem yırtıldı, sırlarım aşıkâr oldu derken bu aşk olayından bahseder. Âşıklık rezil ve rüsva olmak demektir. Bunu göze almaktır. Hatta âşıklarla deliler bir tutulur. Ayıplanır, çocuklara taşlattırılır. Âşıkta gözyaşı önemli bir kriterdir. Gözyaşı akarsa seller, birikirse denizler oluşur. Şair burada biraz da mübalağa yaparak gözyaşının çokça akması ile çıplak bedenini kapatacağını söylüyor. Böylelikle sırları da açığa çıkmamış olacaktır.

Seyr ederdim mutribâ ben her makâmın perdesin
Sâz-ı aşkın sen dahi depremeden bir târını (Hayalî 415/49-4)

“Ey çalgıcı, sen aşk sazının bir telini kıpırdatmadan bile ben her makamın perdesini seyredirdim.”

Makâm, kulun çalışması sayesinde elde ettiği edeptir (Kuşeyri, 2005: 96). Kulun tasavvufta yükselmesi makâmlar ile olur. Kulun tekrar etmek suretiyle kazandığı ve kendisinde özellik

hâline getirdiği edepler ve ahlâk veya kulun riyazet ve mücahede ile ulaştığı dereceye makâm (Cebecioğlu, 2014: 317) denir. Hâller vehbî (Allah vergisi), makâmlar kesbîdir. (kulun çabasıdır.) Hâl geçici, makâmlar daimidir (Cebecioğlu, 2014: 317).

Şair burada tasavvufî makâmları sazın tellerindeki perdelere benzetmiştir. Şair burada âşîğın belli makâmları (perdeleri) geçtiğini “seyrederdim” derken Hakk’a doğru manevî yolculuğu kastetmektedir. “Seyr” de ilk makâm tövbedir. Son makâm marifettir. Bu iniş ve çıkışlar seyr-i nüzul ve seyr-i urûc adları ile anılır. Tıpkı saz çalarken sazın telleri arasında (makâmlar) gidip gelmeler gibidir.

Gidermedi nikâbını göstermedi yüzün
Ağyâr içinde ben bugün öldüm hicabdan (Fuzulî G. 386-3)

“(Sevgili) peçesini çıkarmayıp bana yüzünü göstermedi, bu durumdan dolayı ağyar içinde ben utancımın öldüm.”

Âşık devamlı ağyârın yanında sevilinin iltifatını, ilgisini bekler. Sevgili burada bu ilgiyi göstermemiş âşık da bundan dolayı mahcub olmuştur.

Şair, burada nikâb kelimesini yüze örtülen örtü, peçe, “perde” yerine kullanmış, hicâb kelimesini de utanma duygusu, ar, hayâ anlamındaki perde yerine kullanmıştır.

Perde çek çihreme hicrân günü ey kanlı sirişk
Ki gözüm görmeye ol mâh-likâdan gayrı (Fuzulî G. 266-3)

“Ey kanlı gözyaşı, ayrılık gününde yüzüme perde çek ki gözüm o sevgiliden (ay gibi güzel) başkasını görmesin.” (Tarlan, 2017: 649)

Şair “mâh-likâ” diyerek istiare yoluyla sevgiliden bahsetmektedir. Sevgili ay yüzlüdür. Ay ışık kaynağıdır ancak güneş gibi yakıcı ateş değil nûrdur. Geceye güzellik verir. Sevgiliye kimse ulaşamamış, yanına dahi yaklaşamamıştır. Kolay kolay görünmez, bir yerde durmaz; uzaktan bakılır, yükseklerdedir, karanlığı bir nur gibi aydınlatır (Pala, 95: 57). Bütün bunlar sevgilinin özellikleridir.

Âşık sevgilin ayrılığına dayanamaz, o kadar çok ağlar ki gözünden kanlı gözyaşı döker. Bu yaşların çokluğu bir “perde inmesi” gibi algılanabilir. Çok ağlamaktan dolayı süzülen yaşlar görüntüyü keser ve âşîğın yüzü bu gözyaşı ile perdelenmiş olur. Bundan dolayı da kimseyi göremez. Ayrıca gözden kanlı yaş akması; gözün bozulmasına, bulanık görmesine ve katarakt oluşmasına sebep olur. Şair burada **perde** kavramını hem **tıbbî** hem de görüntüyü engelleyen, **ışığı kesen bir peçe** gibi kullanmıştır.

Karartır âf-tâbı sâye çeksen perde ruhsâre
Diriltir gonca halkın dürc-i lâ’liñ gelse güftâre (Fuzulî G. 240-1)

“Ey sevgili yanağına perde çeksen güneşi karartırsın, onu gölgede bırakırsın; o kırmızı dudakların konuşsa goncayı diriltir.”

Yüzün en büyük bölümünü kapsadığı için güzellik unsuru olarak en fazla “ruhsâr” kelimesi kullanılmaktadır. Yanak en fazla parlaklık ve renk yönüyle şiire konu olur. Şair burada mübalağa yaparak sevilinin yanağı o kadar parlak ki güneş bile ışığını ondan almaktadır, diyor. Yanak rengi itibarıyla gül, gül yaprağı, gonca kelimeleri ile benzetme unsuru olarak kullanılır. Şair, burada **perde** kavramını “bir yerin dışarıdan görünmesini engellemek, ışığı engellemek, gölge etmek” anlamında kullanmıştır.

Beyitte sevgiliye ait en önemli güzellik unsuru olan yanak ve dudak kavramları kullanılmıştır. Âşık için sevgilinin yanağı, güzel kokan bir güldür. Sevgilinin yanağı gülü çağrıştırır (Pala, 95: 221). Konuşmayan bir dudak goncayı andırır, konuştuğu anda dudağın açılması da goncanın açılması gibidir. Goncayı açan da seher yelidir. Sevgilinin nefesi de goncaya can bağışlar ve onu açar.

Gelir olsañ kılarım ferş-i rehiñ perde-i çeşmim
Dahi nem var' azizim göze karşı saña lâyük (Fuzûlî G. 148-2)

“Azizim, sana layık gözümde başka hiçbir şeyim yok, eğer bana gelsen ‘göz perdemi’ senin önüne rehin sererim.”

Göz insanın en önemli organıdır. Âşık, sevgiliye en önemli organı olan gözünü sunmaktadır. Tasavvufta sevgilin âşığın yanına gelmesi, onunla ilgilenmesi âşığın gönül gözündeki perdeyi kaldırır. Âşık ilahî güzellikleri (Hakk’ı müşahede etmek) seyre başlar. Burada “rehin bırakmak” tabiri ile yaşanan bu ilahî güzelliklerin her zaman olamayacağı geçici olarak görülüp kaybolacağı anlamı da çıkarılabilir. Şair burada **perde** kavramını “dünyadaki nimetlere ve ilahi güzelliklere erişme kaynağı” olarak ele almaktadır.

Gül ne nisbettir saña senden aña yüz fark var
Sen büt-i perde-nişinsin şâhed-i bâzâr gül (Fuzûlî K. 23)

“Gülü sana benzetmek (oranlamak) mümkün değildir, gül ile senin aranda yüz derece fark var. Sen temiz ve güzelsin, pazarın en güzel gülüsün.”

Fuzuli’nin bu beyti yazmış olduğu kasidenin methiye bölümünden alınmadır. Şair burada devrin sultanı olan Kanunî Sultan Süleyman’ı övmektedir. Sultanlar güle benzetilir. Ama onlar en kıymetli olan gül-i ranâdır. Şair burada “büt-i perde-nişinsin” diyerek perde kelimesini birleşik sıfat olarak kullanmıştır. Anlam olarak da “**perde-nişin**” evinden dışarı çıkmayan, temiz, güzel, (Ayverdi, 2020: 988) anlamındadır. Şair Padişah’ı bu güzel sıfatlarla anmaktadır.

Oldu ebr-i dūd-i âhim perde-i ruhsâr-i mâh
Âh kim almaz cemâinden henûz ol meh nikâb (Fuzûlî G.33-7)

“Ahımın dumanın çıkardığı bulut, ayın yüzüne perde oldu. Ay yüzlü o sevgili henüz yüzündeki perdeyi açmadı.”

Bu beyit de sevgilin güzelliğinden bahsetmektedir. Âşığın gönlü dert ve kederlerle doludur. Âşık sürekli sevgilin hasretinden dolayı gam çeker. Şair burada benim ahımın çıkardığı dumanlar gökteki ayın yüzünü gizledi ona perde oldu, diyor. Ay yüzlü sevgili yüzündeki perdeyi kaldırmadığı için biz de onun cemalini göremiyoruz. Perde **kavramını örten, gizleyen** anlamında kullanmıştır.

Bana devlet yüzün göstermeyen baht-ı siyâhumdur
Kara zülfün ki çekmiş perde ol ruhsâr-ı nîkûya (Bâkî G. 488-2)

“Bana mutluluk (saadet) yüzünü göstermeyen kötü talihimdir. O güzel yüzüne kara saçların perde çekmiş.”

Âşık aşkıdan dolayı mutluluk ve saadete erişememiştir. O sevgiliden devamlı lütuf beklemektedir. Onunla olan beraberliği hayalidir. Bu yüzden sevgiliye kavuşamaz ve kendisini kötü talihten olarak addeder. Sevgilinin saçları yüzünü adeta bir perde gibi kapatmış. O güzel yüz saçlar tarafından perdelenerek gizlenmiştir. Yani perde kavramını örtü (nikâb) anlamında kullanmıştır.

6. Vücüt Aksamı

Göz, önemli bir güzellik unsurudur. Şairler göz kelimesini tıbbî anlamda kullanmışlardır. Genelde deyim şeklinde kullanılmıştır. Gözüne perde inmek, perde çekmek. Bunun dışında gözdeki beyaz perdenin zarar görmesi, görüşü engelleyen bulanıklık, katarakt, ak su gibi anlamlarda da kullanılmıştır.

Kuhl-i cevâhîrin tozının sürme çekmese
Dutar idi güneş gözünü perde-i sebel (Şehyî K. 4-5)

(Gözüne) Cevherlerin tozundan yapılmış sürmeyi çekmezsen güneş gözünü alarak gözüne bir perde iner.

Güneşe çıplak göz ile bakamayız. Gözlerimizi yaşartır ve göze zarar verir. Güneşe çıplak gözle bakarsak gözümüzde güneş yanığı oluşmaya başlar. Gözümüzün dışını kaplayan saydam tabakada bulunan hücreler morötesi ışınlar nedeniyle şişer ve çatlar. Gözümüzdeki saydam tabaka zarar görürse gözümüzde yanma, sulanma, gözü bir şey değiymiş gibi hissetmemize neden olur. Morötesi ışına daha uzun süre maruz kaldığımızda gözümüzün ışığa ve renge duyarlı hücrelerinin bulunduğu ağ tabakası zarar görmeye başlar. Bunun sonucunda da körlük oluşabilir.¹³ İşte güneşin yaydığı bu ultraviyole ışınlarının zararlı etkisini yok etmek için gözün altına siyah bir tabaka çekilir. Çekilen bu tabaka bu zararlı ışıkları kırar. Eskiden bu işler sürmeler vasıtasıyla yapılıyordu. Sürme tamamen doğal malzemeden üretilen (ismid taşı) bitkisel siyah bir tozdur. Bu toz gözleri güneşin sert ışınlarından ve enfeksiyonlardan koruyan bitkisel bir ilaç gibidir.

Şair, bu beyitte perdeyi tıbbî anlamda kullanılmıştır. Eğer gözüne bu sürmelerden çekmezsen güneşin o ışık ve parlaklığı (cevher-feşân) özelliği yüzünden gözümüzdeki o saydam tabaka zarar görür. Ayrıca göze sürülen sürmeye cevher gözüyle bakılır, (Pala, 1995: 112) toprak da bir cevherdir. Bu bağlamda güzel bir uygunluk da söz konusudur.

Bilir rindân-ı sâfi-dil ki sahbâ süzmemiş sâkî
Beyâz-ı perde-i bâdâm-ı çeşme renk gelmezse (Şeyh Galip G. 301/2)

7. Tiyatro

Yüzüme tâ ki çekildi bu perde-i sûret
Hayâl-bâz-ı cihânem harîf-i fettânem (Hayalî 280/21-8)

“Yüzüme bu suret perdesi çekildiğinden beri ben fitne ve fesada teşvik eden (cazibeli), gölge oyunu oynatan bir cihan hayalbazıyım.”

Karagöz ve Hacivat oyunu bir gölge oyunudur. Taklide ve karşılıklı konuşmaya dayalı bir perdede oynatılan gölge oyunudur. Bu oyunda belirli şekiller ve görüntüler ışık ile bir perdeye aksettirilerek oynatılır. Karagöz oynaticısına “hayalbaz” denir.

Şair burada kendisini bir “cihan hayalbazı” olarak görmektedir. Hayalbazlar biraz oynak, ağır başlılığı olmayan, çenebaz, herkesi güldüren insanlar olarak bilinmektedir. Şair burada perde kelimesini mecaz anlamda kullanmıştır. Burada suret perdesi “gerçeklerin örtülmesi, görülmemesi, hakikatlerin iç yüzünün bilinmemesi anlamında kullanılmıştır. Bu dünya fanidir. Burada görülen suret ve şekiller geçici olduğu için birer hayalden ibarettir. Ben de yüzüme bu hayal perdesini çektiğimden beri (dünyanın zevk ve eğlencesine kapıldığımdan beri) gerçekleri

¹³ <http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/neden-gunese-ciplak-gozle-bakmamaliyiz>. (22/05/2023)

göremeyen hayal âleminde kalan bir “hayalbaz”ım, diyor. Şairin mahlasının “Hayalî” olması da beyte ayrı bir anlam güzelliği katmıştır. Şair burada perde kavramını “gerçeklerin gizlenmesi, kendini göstermeyen, perde arkası” anlamında kullanmıştır.

Bir perde asdı halvete vâ'iz de başladı
Dellâk ile mülâabeye çün hayâl-bâz (Bosnalı Sabit G. 130-3)

“Vaiz bir hayalbaz gibi gözlerden uzak bir تنها yerde dellâk ile oyun oynamaya başladı.”

Halvet; yalnız, تنها kalma, hamamın en sıcak bölmesi, yalnız kalınan yer anlamındadır. Vaiz ise dinî öğütlerde bulunan kişidir. Klasik şiirde vaiz şairlerin hoşlanmadığı davranış ortaya koyar, onun zahitten pek farkı yoktur (Pala, 95: 227,556). Şair burada vaizin hamamda تنها bir yere bir perde asarak bir hayalbaz gibi dellak ile halvette kalarak oyun oynamaya başladığını söylüyor. Aslında “halvet”te kalmak dünyadan el ayak çekip maddi alakalardan uzak kalarak Allah ile baş başa kalmaktır. Halvetin anlamı kalbi masivâdan arındırmaktır (Pala, 95: 227).

Vaizler (zahit) cevizin dış kabuğu ile ilgilenen işin özünü hiçbir zaman kavrayamayan ham sofulardır. Burada aslında vaizin “bir perde astı” cümlesi ile gerçeklerin özünü, hakikatlerin manasını bilmediğini, bu dünyanın bir oyun ve eğlenceden ibaret olduğunu zannedip işin özünü yakalayamadığını anlatmak istemiştir. Şair burada “bir perde astı” cümlesi ile “yaratıcı ile bağın koptuğu, araya bir perde girdiği dile getirilmektedir.

8. Eşya

Revâdur olsa bisât-ı birişimîn rîşe
O sadr-ı suffe-i dîvâna perde-i ihrâk (Nevi-zade Âtaî K.6-22)

“Meclis sofasının girişine o kırmızı perde ve ibrişim (ipek) halının saçağı uygundur.”

Osmanlıda sarayın mefruşatına büyük önem verilirdi. Bunun için özellikle halı, kilim ve perde dokumacılığı için özel siparişler verilir, süslü ve estetik döşeme ön plana çıkardı. Osmanlı, çok geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştür. Saray, kendi üretemediklerini dışarıdan almıştır. (Öztürk, 2016: 124). Şair burada “perde-i ihrak” terimi ile yakıcı perde anlamında kırmızı perdeyi kast etmektedir. Bu perde ve ipek halılar zenginlik ve ihtişamın göstergesidir. Şair burada **perde** kavramını **ihtişam ve süs** anlamında kullanmıştır.¹⁴

Kasr-ı câh u haşmetin hem-vâre olsun ber-karâr
Kim sabâh-ı ıyd o kasrın perde-i dîbâsıdır (Nedim K.36-36)

“Bayram sabahı o kasrın ipekli perdeleri senin köşk ve saraylarının haşmetinin devamlı olduğunun bir göstergesidir.”

Osmanlıda bayram sabahları pencerelere ihtişamlı ve güzel perdeler asılır, yerlere güzel ipek halılar serilirdi. Bu gelenek, devletin büyüklük ve azametini gösterirdi. Şair burada padişaha seslenerek köşkün perdeleri senin azamet ve ihtişamının devam ettiğinin birer göstergesi diyerek **perde** kavramını bir önceki beyitte olduğu gibi zenginlik, **ihtişam ve süs** anlamında kullanmıştır.

Husrev-i pür-himem ki subh-ı bahâr
Der-i kasrında perde-i dîbâ (Nedim K. 38-8)

“Hüsrev’in büyük ihsanları bahar sabahında senin köşkünün kapısında ipekli, süslü perdelerdir.”

¹⁴ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Fatma Engin Alpat (2010). Osmanlı İmparatorluğu’nun 15. Yüzyıl ve 18. Yüzyıllar Arası Saray Kumaşlarında Kullanılan Bitkisel Üslup.

Te' alallâh zihî kasr-ı bülend ü âsman-mesned
Ki lâîk subh-ı ıyd olsa derinde perde-i dîbâ (Nedim K.38-12)

“Yüksek, ihtişamlı gökyüzüne uzanan köşkler ne güzel, ne hoş ki bayram sabahı buralara ipekli süslü perdeler layıktır.

Meh-i nev kasr-ı izz ü câhına cüft-i zer-ender-zer
Der-i iclâline subh-ı bahâran perde-i dîbâ (Nedim K. 43-7)

“Yeni ay köşkünün şeref ve makamına çift ([zer-ender-zer] mat ve parlak altın şekillerinin işlenmesi) altın içinde altın bezemelerle, bahar sabahı ise süslü perdeler senin azamet kapını bezemiştir.”

Yukarıdaki beyitlerde **perde** kavramı bildiğimiz klasik anlamda saray ve köşkerin pencerelerine asılan “**bir yerin dışarıdan görünmesini ve ışığı engelleyen kumaş**” anlamında kullanılmıştır.

9. Tabiat

Dün subh-dem ki lâle vü nesrin salıp nikâb
Gül çehresinden aldı sâba perde-i hicâb (Fuzûlî Müseddes 7-1)

“Dün sabah vakti lâle ve nesrin peçesini kaldırdı. Saba yeli gülün çehresinden aldı utanma perdesini.”

Şair burada bir bahar tasviri çizerek tenasüp sanatı yapıyor. Lale, nesrin, gül baharda açan çiçeklerdir. Çiçekler sabah vakti ve seher yeli ile açılır. Gülün çehresinden (yüzünden) utanma perdesinin kaldırılması gülün açılması demektir.

Ayrıca şair perde-i hicâb derken açılmamış gülü kast ediyor. Hicap; utanma, sıklıma, mahcubiyet anlamlarına gelir. Genellikle utanmayı bilen kişiler daha temkinli davranan açılıp saçılmayan sırrını koruyan kişilerdir. Saba yeli, gülün yapraklarının arasına girerek kokusunu yavaşça etrafa yayar ve gül açılarak utanma perdesini kaldırır. Artık açılan gülün kokusu ve gizemi kalmamıştır. Şair, burada perde kavramını hem somut anlamda gülün yapraklarının arasındaki mesafe (genişleme) hem de mecazî anlamda utanma duygusu, ar, hayâ anlamında kullanmıştır.

Çıktı yeşil perdeden arz eyledi ruhsâr gül
Saldı mir'at-i zamîr-i pakden jengâr gül (K. 1/ Fuzulî)

“Gül yeşil perdeden çıkıp kendi yanağını gösterdi. Gül temiz gönül aynasındaki pası sildi.

Gülün yeşil perdeden çıkması gonca hâlinin açılıp yeşil yapraklarının kendini bırakması yani gülü sıkımasıdır. Artık gül rahat rahat açmıştır, ferahlamıştır. Gülün gonca hâlindeki yapraklar gülün tam görünmesini engellediği için “pas”a benzetilmiştir. Nasıl ki bir ayna paslı olduğunda görüntüyü tam göstermezse gülün açılmamış hâli de güzelliği tam olarak gösteremez.

Bu beyit Fuzulî'nin Kanunî'ye yazdığı bir kasidenin ilk beytidir. Kasidelerin nesib (teşbib) bölümü genellikle bahar tasviri ile başlar. Burada da bu özellik korunmuştur.

Şair burada perde kavramını **örten, gizleyen, hapseden** anlamında kullanmıştır.

Perde açdıyise önce hayâ dökdiyise gül
Haddün görelî la'lün için şermsardur (Şeyhî G. XXXVI- 3)

“Gonca perdelerini açtıysa gül hayâsını döküyse dudakların yanakları gördüğünden beri utangaçtır.”

Goncanın perdelerini açması tomurcuktan çıkması, gülün hayâsını dökmesi açılıp saçılması goncadan gül galine gelmesidir. Şair burada bir gülün şeklen açılmasını söylemektedir.

Bir başka bakış açısına göre beyit tasavvufî bir anlam taşımaktadır. Gonca açılmamış hâliyle vahdettir. Açıldığı anda kesrete düşme söz konusudur. Gülün hayâ dökmesi utanmasının kalkması, sırrının açığa çıkması yüzünün keşfolunması demektir. Âşık, sevgilinin yanağını gördüğünden beri utanma içerisindedir.

10. Sonuç

“İlim bir perdedir.” sözü ilme sahip olduğunda o perdeler kalkacak mı ya da katlanarak artacak mı? İşte bu çalışmada bu sonuç arandı. Divan şiirinde perde kavramı nasıl kullanıldı? Necati Bey hariç hemen hemen tüm şairler tarafından kullanılmıştır. On altı divan şairi Ahmedî, Şeyhî, Necatî Bey, Zatî, Hayalî Bey, Bakî, Fuzulî, Vusulî, Nefî, Nevizâde Ataî, Bosnalı Sabit, Şeyhülislam Yahya, Kamî, Nedim, Şeyh Galip gibi şairlerin divanları taranarak bu çalışma yapıldı. Yaklaşık elli beyit içerisinde perde kavramının kullanımını araştırdık. Şairlerin ortak noktaları “perde” sözcüğünü farklı farklı bağlamlarda kullansalar da söyleyeceği sözleri perdeleyerek söylemeleri idi.

Şairler perde kavramını bildiğimiz anlamda “dışarıdan içerinin görünmesini engelleyen kumaş, ışığın kesilmesi, iki yerin birbirinden ayrılması için araya çekilen set, üzerine görüntü yansıtılan kumaş, yüzün görünmesini engelleyen örtü, peçe, nikap anlamında kullanmışlardır.

Yine beyitlere baktığımızda perdeyi mecazî anlamda da kullanmışlardır. Bir varlığı engelleme, bir şeyin duyulmasını önleme, bir durumu perdeleme anlamlarında kullanmışlardır. Az da olsa tiyatro perdesi, hayalbazın oyun perdesi olarak da geçmektedir.

Mûsikî, divan şiirinde önemli bir kavramdır. Perde kelimesi şiirlerde seslerin kalınlık ve incelik derecesi, akort ayarı, seslerin birleşimi neticesindeki ahenk, farklı farklı müzik makamları, bir şeyin doğrudan görünmesini engelleyen örtü, makam, utanma duygusu, ar, anlamında kullanılmıştır.

Perde kavramı tıbbî anlamda gözün görme yetisini kaybetmesi, katarakt, gözün net görememesi gibi fizikî olarak kullanılmıştır. Bunun yanında Hakk'ın tam olarak müşahede edilmemesi tasavvufî anlamda gerçeklerin görünmemesi anlamında da kullanılmıştır. Bu âlem aslında katman perdelerle örülüdür. İnsanların bazıları bu perdelerde bulunan sırları çözebilmişlerdir. Ancak büyük çoğunluğu perdeleri açıp içindeki sırlara ulaşamamışlardır. Klasik şairler şiirlerinde perdelerin arkasındaki perdeleri aralayarak hem sanat yapmışlar hem de bazı hakikatleri perdeleyerek sunmuşlardır. Şiirlerde perde kelimesi birçok çağrışım yapmaktadır. Perde görünürde olanları gizlese de bazen gizlenen nesnenin arkasından gittiğin zaman bize birçok sırrı açma, arkasına gizlediğine ulaştırma, birtakım ipuçları vererek bize kılavuzluk yapmaktadır.

Beyitlere baktığımızda perde yerine hicap, örtü, nikâb kelimeleri de eş anlamlı olarak zaman zaman kullanılmıştır.

Perde kelimesi bazen zaman bazen mekân olarak ayrılığın imgesi, bazen de hem ayrılığın sebebi hem kendisi olmuştur. Bazen anlamları açarken kapatmış bazen kapatırken açmıştır. Hem görülen sis hem de görenin de görülenin de ortaya çıkmasına izin vermeyen bir sır olmuştur.

Perde sır..., perde hüzn..., perde kavuşamama, perde özlem..., perde sonsuzluktur.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H., Toparlı, R., Aksu T. (2008). *Resimli okul sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akdoğan, Y. *Ahmedî divânı*. Ankara: T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Akkuş, M. (2018). *Nef'î divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Alpat, E. F. (2010). Osmanlı İmparatorluğunun 15. Yüzyıl ve 18. Yüzyıllar Arası Saray Kumaşlarında Kullanılan Bitkisel Üslup. *Sosyal Bilimler Dergisi / Journal of Social Sciences* 5(1), 2010, 26-49. Beykent Üniversitesi. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/43921>.
- Ayverdi, İ. (2020). Misalli büyük Türkçe sözlük. (4.bs.) İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Biltekin, H. (2018). *Şeyhî divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. (6.bs.), Ankara: Otto Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1995). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gerçek, İ. H., Haşhaş, S. (2009). *Türk müziğinde basit makamlar ve bu makamların bağlama sazında icrası*. İstanbul: Bakanlar Medya.
- Gölpnarlı, A. (2000). *Fuzulî divânı*. İstanbul: İnkilap ve Aka Yayınları.
- Güler, Z. (2006). *Divan şiirinde peygamber hikayelerine telmihler*. Malatya: Uğurel Matbaası,
- Harman, Ö. F. (2013). Yed-i beyza.TDV İslâm Ansiklopedisi (C.43 s.376,377). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karabey, T. (1991). *Bosnalı Sabit*. Sivas: Karacan Yayınları.
- Karaköse, S. (2017). *Nev'î-zâde Âtaî divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Ankara: Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Kurtoğlu, M. (2008). *Urfalı Nâbî divânı*. İstanbul: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Zatî divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-78354/divanlar.html> 05/06/ 2022.
- Kurnaz, C. (1996). *Hayali bey divan'ın tahlili*. İstanbul: MEB, Yayınları.
- Kuşeyri, A. (2005). *Kuşeyri risalesi*. İstanbul: Tasin Yayınevi.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Ankara: Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2019.
- Macit, M. (2017). *Nedim divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 05/06/2022.
- Okçu, N. *Şeyh Galip divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 01/06/2022.
- Öztürk, B. (2016) Yedi: *Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, Yaz, (16), 121-127. <https://doi.org/10.17484/yedi.91734>.
- Pürcevadî, N. (1998). Can esintisi-İslamda şiir metafiziği-. İstanbul.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiir sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pamukçu, E. (2003). Ud Yapımı ve Süslemeciliği. [Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Bilimler Ana Bilim Dalı]. İzmir.
- Sofuoğlu, M. (1972). Sahih-i Müslim ve tercemesi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tarlan, N. A. (2017). *Fuzulî divanı şerhi*. (9. bs.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tarlan, N. A. (1963). *Necati divanı şerhi*. http://otap.bilkent.edu.tr/archive/data/arch_txt/texts/a_necati1.html OTAP Yayınları.
- Taş, H. (2010). *Vusulî divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. Ankara: Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/tr-78354/divanlar.html> 05/06/2022.

- Türk Dili. (2017). *Dil ve edebiyat dergisi*, Kasım- Aralık, 767-768, Ankara.
- Uludağ, S. (1996). *Tasavvuf terimler sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Yıldırım, A. (2006). Antakyalı Münif'in benzer iki gazelinin düşündürdükleri. *İlmi Araştırmalar*, (21), 193-205.
- Yıldırım, A. (2009). *Kâmî divânı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A., Akdemir, A. (2013). *Söz...bir...ateş... gazel çözümlenmeleri*. Malatya: Yılmaz Matbacılık.
- Walter G. Andrews. (2009). *Şiirin sesi, toplumun şarkısı* (6.bs.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

The word curtain was used by poets in classical literature. A curtain is something that prevents a place from being seen from the outside, blocks the light, or prevents something from being seen directly. Even though the initial meaning of the curtain is to hide, it is actually a guide that allows us to reach some findings. By using the word curtain in their poems, poets have, in a sense, given the meanings they want to give in their poems, curtain by curtain. Sometimes they opened the meaning by closing it, sometimes they closed it by opening it.

The word curtain is discussed in the poems under the headings of religion, mysticism, cosmic world, nature, music and human. Poets used the concept of curtain to say things that they could not say directly by veiling them. Sometimes they veiled what they wanted to say, and sometimes they revealed it by veiling it. This has led to connotations, allusions, polysemy and increased use of images. This situation added depth of meaning as well as an aesthetic discourse to the poems.

The word curtain has fourteen different uses in the dictionary. All meanings other than the membrane connecting the fingers of animals are used in divans. Poets often used the concept of pitch in a figurative sense in their poems and resorted to word games, especially in musical terms. The word curtain was frequently used when giving maqams. These frets were also used as musical modes. Word games were made by giving the dictionary meanings of these makams used. In the scanned divans, curtains were also used in a medical sense, albeit to a lesser extent.

The word curtain actually serves as a guide. We can reach the goal and findings we want to achieve through curtains. Classical poets conveyed the meanings they wanted to convey by veiling them. When we look at the poets' poems, there is a layer of meaning behind each curtain. As these layers were opened, new meanings emerged and new curtains were drawn in search of depth of meaning. Undoubtedly, the concept of curtain creates countless connotations and images in our minds. While using the concept of "curtain", Divan poets use the concept of "curtain", which opens and covers, reveals, and sometimes closes as it opens and closes as it closes within the curtains of meaning. They demonstrated an insightful understanding.

This study was prepared by scanning the divans of classical poets Ahmedî, Şeyhî, Necatî Bey, Zatî, Hayalî Bey, Bakî, Fuzulî, Vusulî, Nefî, Nevizâde Atâî, Bosnalî Sabit, Şeyhülislam Yahya, Kamî, Nedim, Şeyh Galip. Curtain concepts are mostly used in Sufi couplets. In Sufi couplets, these curtains were used as a means for the servant to reach God, and sometimes they were used to block the truth. These curtains were used as spiritual barriers that the material eye cannot see. There is a secret and mystery in everything God created. The truths in this creation are presented by concealing them. Everyone opens these curtains according to their own power and learns a truth in their own way. There is a veil of duality between the beloved and the lover. Those who open this curtain are faced with many curtains. This cycle continues like this. The truths that close as they open and open as they close are explained by poets with word games.

The cosmic universe is full of unknown secrets. In particular, the sky is likened to a curtain. The unknown among these planets, the curtains of the celestial plates have always been mysterious. Poets have tried to unravel these realities between the gates of heaven by referring to these curtains in their poems. Those who have a curtain over their eyes (both materially and spiritually) cannot fully see these truths. As the curtain on the eye is lifted, these truths are also revealed.

For classical poets, harmony in sound and so-called meaning are very important. For this reason, the concept of music comes to the fore in poems. When we look at these couplets, the maqams *uşşak*, *Hüseynî*, *raz*, *İsfahan*, *muhayyer*, *nevâ* are used. The equivalent of notes in Western music is fret in Turkish classical music. Poets used the concept of "pitch" as the pitches and musical modes of music. Word games were made by referring to the dictionary meanings of these words. In this sense, it has been stated that people in love are troubled and fond of wine and music. Oud and saz are indispensable entertainment instruments of these assemblies. Poets establish a connection between the sound pitches coming out of these instruments and ouds and the pitches in the hearts of lovers through analogy. This situation brings musical connotations to the fore.

The concept of curtain is used for the eye as a body part. The word curtain is used here both in the medical sense of cataract - a curtain in the eye - and in the figurative sense of not noticing the facts. Again, this concept is referred to as theater curtain. Poets see themselves as dreamers. Dreamers are people who play shadow games. Again, a reference is made to the play *Karagöz* and *Hacivat*. The concept of curtain literally means curtains used in palaces that do not let in light from outside. The curtain used in this sense creates a connotation of magnificence and ornament. Considering all these uses, the word curtain undertakes the task of opening and covering, hiding the meaning while revealing it, and revealing it while hiding it, through puns and layers of meaning. Therefore, it guides us by taking us to insinuations and clues. The curtain is secret..., the curtain is sadness..., the curtain is inability to meet, the curtain is longing... the curtain is infinity.